

czimüben kiönti egészen mély hazafi fájdalmát, sötét aggodalmát s fenséges páthoszáat oly őszinteséggel, mint a legnagyobb lyrikus költők. E sorokat olvasva, megfeledkezünk Széchenyi terjengős előadásáról, rengeteg közbevetéseiről s teljesen hatása alatt állunk. A gondolat egymást űzi agyában, számtalanszor ismétli, a mit már egyszer elmondott; de felindulásának heve és igazsága, meggyőződésének ereje és hímezetlen őszintesége, küzdelmének tisztasága és szümi nem akaró kitartása, hangjának páthosza s mély melancholiája, s az a hit, hogy ha senki másnak, neki egymagára hagyatva is harczolnia kell a szerinte mindent romba temető veszélylyel, mintegy prózai rhapsodiává avatja cikkeit, a melyekben még most is úgy tesz, mintha éreznők azt az égető fájdalmat, a mely Széchenyi lelkét áthatotta e polemiák írásakor. E cikksorozatban a hidegen számító politikus logikája egyesül a szónok páthoszával, a költő mély megihatottságával. Mint nagyobb munkáiban: itt sem akar kifogyni a mondani valóból. Arad belőle az érzelem; a szónoki képek és hasonlatok egymásra halmozvák, s közben-közben mintegy pihenőül röviden, sententiosusan fejezi ki törekvéseinek, küzdelmeinek, vágyainak alapját. Így pl., midőn azt mondja: »Nem arról van szó, ki legyen első, ki legyen utolsó, hanem hogy fölemelkedjék s gyarapuljon a hon.«

Azonban nem akarjuk Széchenyit sem mint hírlapíró, sem mint politikust apróra jellemezni. Csak jelezni kívántuk a szóban levő könyv legértékesebb cikksorozatait, a melyeknek olvasása nélkül a legújabb kor ismertetője, történetírója el nem lehet. Épen azért köszönet illeti meg úgy az Akadémiát, mint a tudós szerkesztőt, hogy Széchenyi korszakalkotó pályájának e nem utolsó tényezőit összegyűjtve, oly könnyen hozzáférhetőkké tették. Zichy Antalnak a kötet elején olvasható bevezetése. »Gróf Széchenyi István egész írói munkássága« czímmel fölöleli a nagy férfiúnak politikai eszméit, sokoldalú tevékenységét s pályájának legfontosabb eredményeit, legtöbbször Széchenyi szavaival előadva. Az egyes cikkek elején pedig kortörténeti magyarázatok olvashatók, a melyek az akkori idők avatatlanabb ismerője előtt is érthetővé igyekeznek tenni a cikkek tartalmát.

Dr. VÁCZY JÁNOS.

Pomerius. Irta dr. *Horváth Cyrill.* Budapest, 1894. Singer és Wolfner kiadása. 161 l. Ára 1 frt 50.

Azokat a nagybecsű tanulmányokat, a melyeket *Horváth Cyrill* eddig *Pellbártról* írt, e könyvben összegyűjtve és kiegészítve

sítve veszi az olvasó. A kép, melyet a középkor e kiváló alakjáról kapunk, nem teljes ugyan, de eléggé körvonalozott. Egy újabb lépés a világosság felé, a mely hogy valaha teljes leend-e, nagyon kétséges.

Tudjuk, hogy külső történelmi adataink e nagy íróról alig vannak. A XV. század történetírása nem emlékezik róla egy szóval sem. Az első, aki nevénél többet említ róla, *Istvánffy* volt. Szerinte *Pelbárt* nagytudományú férfiú volt, de időntalan görbe orra és rút ábrázata miatt nevetség tárgyául szolgált. Egykorú s megbízható adatokkal azonban, úgyszólván, csak a krakkai egyetem évkönyveinek feljegyzéseiben találkozunk s ezek is oly szűkmarkuak, hogy még a jeles író nevének teljes megállapításához sem nyújtanak elégséges támpontokat.

Az irodalom-történész tehát pusztán az író műveiből merítheti adatait és érveit, csupán belső indiciumokból alkothatja meg alakját. Nehéz, nagy lelkiismeretességet, sok türelmet, kitartó szorgalmat igénylő munka ez, a melylyel az eredmény csak ritkán áll arányban.

Horváth Cyrill ily nagy munkát végezett s az eredménnyel meg lehet elégedve. Az az ösvény, a melyet *Szilády Áron* nyitott volt, jó kalauza lett. Nem csoda, hogy vannak dolgai, a melyekkel most már a mester nyakára nőtt.

Szerzőnk művét három részre osztotta. Az elsőben *Pelbárt*-tal és munkálkodásával foglalkozik; a másodikban *Pelbárt* viszonyát hazai kodexeinkhez határozza meg; míg a harmadik részben az előbbieket illusztrálásához vezető jegyzeteket gyűjti egybe. Szép epilógusát képezi az érdekes műnek a *függelék*, melyben *Pelbárt* nagypénteki beszédéből mutat be egy részletet s reá mutat a siralmak egy régi forrására.

Az első részben leggyöngébb a szerző ott, a hol *Pelbárt* nevééről, születéséről és egyéb személyes vonatkozású dolgairól szól.

A *Pelbárt* nevet, a *Pilibartus* révén, a Willibrord magyaros alakjának mondja. Igaza lehet, de állítását bebizonyítani nem tudta. Sokkal fejlettebb történelmi érzékről tesz tanulságot e rész második fejezete, a melyben *Pelbárt* írói működésének chronológiáját alapítja meg, úgyszólván megdönthetetlen logikájú okoskodással.

Rendkívül érdekes dolgok azok, a melyeket szerzőnk *Pelbártnak*, az embernek jellemére nézve elmond. A magyar műveltség és irodalom öt századon keresztül az egyházi szellem fejlődésének útját követte. Kulturánk, föl a mohácsi veszedelemig, az egyházra támaszkodott. Az iskolát a kereszténység

vezette be a magyar földre és uralkodott benne századról századra. Az irodalmat a középkor vallásos szelleme lengette át. Ezzel szemben a XIII. században, Italiából új szellem indul ki a keresztény Európába. Az olasz nép, mely soha sem szünt meg a Scipiók utódainak tartani magát, ősei szelleméhez tér vissza. Dante összeolvasztja az antik elemeket a modernekkel, a pogányt a kereszténnyel, Petrarca föllobogtatja a szivekben a régi hagyományok iránt való lelkesedést. a Mediciek udvara szétszórja azt mindenfelé. Az elvont és szürke bölcsélettel elégedetlen szívek az élet szépségei után vágyódnak; de aztán az emberek nem egyszer mértéktelenül vetik magukat az antik világ élvezetei közé és a humanizmus, mely annyi szépet és jót hoz létre, nagyon sokszor az erkölcsatlenség melegágyává lesz.

Magyarország sem zárkozhatott el többé a mozgalom elől. Az Anjou-kori főpapság magával hozta azt Olaszország egyetemeiről; Zsigmond félszázada nagyúri szükségletté emelte. A renaissance régen elterjedt már a betűtől nem irtózó egyházi arisztokracziában, midőn Mátyásnak idejében virágkorát nálunk is kifejlődni látjuk. Amde a magyar humanizmusnak az olaszétól teljesen elütő természete volt. Ez hús és vér: az pusztá himpor. Ez leszállott Itália mezőire és új, de mégis régi virágokkal hintette be a termékeny talajt; a mienk a buzaföldek kalászos terein uralkodó hegyi várakban készített tündér-kerteket. Ott egy egész nép volt: itt csupán a büszke arisztokracziának része; ott százezreké, itt egyeseké; ott valódi élet, itt csillogó ábránd, semmi más...

Nem követjük tovább, de nem is zavarjuk szerző elmékedéseit. Hiszen csak igen jelentéktelen részletek azok, a melyekben tőle eltérünk. Általánosságban e kor rövidebb, és mégis markans és hű jellemzését még alig olvastuk valahol. A fő tényre nézve: a XV. sz. kultusa két ellentétes irányára, teljesen egyetértünk vele s nagyon sikerült fogásnak találjuk, hogy a kor nagy szónokát e keret szemmel tartásával jellemzi.

Pelbárt szónok és hívő volt. a humanisták fecsegők és ha nem is hitetlenek, legalább erősen közönyösek voltak. Az antagonizmus tehát közöttük szükségszerű, mert természetes. A szónok művei telve vannak hol rejtett célzásokkal, hol nyílt támadásokkal, a melyek éle mindig a humanisták, nem ritkán egyenesen az udvar ellen irányul. És ezen körülmény képezi Pelbártnak történelmi értékét. Művei, kellő körültekintéssel és kritikával használva, a kor erkölcs-történetének kiváló forrását képezik. Ezek áttanulmányozása nélkül a kép, melyet

Mátyásról és udvaráról alkotunk, lehetetlen, hogy egyoldalú világitásban ne tűnjék fel.

Pelbárt archaeologiai és történelmi ismeretei, mondja a szerző, mint az korában általános volt, sokszor tartalmaztak képzelt elemeket. Buzgalma néha elragadta s ilyenkor nagy tévedéstől sem maradt ment. A »quaternio terminorum« ritkánála, de nem hiányzik. A mai ember elmosolyodik némely hibáján, noha ez a mosolygás, a kort tekintve, nem jogosult. Ily dolgok műveinek, az iskolás módszer mellett, melynek híve volt, elrejtethetlen középkori színezetet kölcsönöznek. Olyanok, mint a régiség lehellete, mely az aranyon bizonyos homályt hagy. Csak növelik a régi műtárgyak becsét. Igaz dolgok, a melyeket azonban csak kritikával lehet élvezni és használni.

Nagyérdekű része Horváth Cyrill művének az, a melyben felveti a kérdést: ha vajjon, mily nyelven szónokoltak hazánkban a papok. Az eredmény, melyet Horváth dedukció-utján ér el, előre látható: *magyarul*. Hogy Pelbárt latinul írt, annak magyarázata azon czélban fekszik, a melyet Pomerius-mával elérni óhajtott. Anyagtárat, nem egyszerű kézikönyvet nyújtott. És ez irodalmi érdemeinek kulcsa.

Nem kevésbé érdekes Horváth ott, a hol a magyar legendákról szól. Az a melegség, az a szeretet, a melylyel hőse iránt viseltetik, nem ragadta el. A hol lehet, gondos kézzel tűzi babérkoszorújába az új levelet, de a hol kell, könyörtelenül tépi ki a régít, az illetéktelent. Ez a valódi szeretet. Az eredmény pedig az: Pelbárt nem szerzője a magyar szentek legendáinak.

A Pelbárt és kódexeink czímű részben *Horváth Cyrill* a legvértettebben lép fel. Művének ez a rész képezi a fénypontját. Önálló kutatás, önálló felfogás. Ez az a rész, a melyben még mesterét: *Szilády Áront* is felülmúlja.

A nyelvemlékek chronológiájának és fajaiknak megállapítása után ismerteti a klastromi irodalom főforrásait. Ez az arzenál, a melyből fegyvereit veszi, hogy később felállított tételeit igazolja. Ezek a Katalin-legenda, a kódexek nyelve, a De Tempore, De Sanctis és a Stellarium hatására vonatkoznak s az irodalom-történet rendkívül becses adalékait képezik.

Ezekben akartunk röviden beszámolni *Horváth Cyrill* Pomeriusáról. Csak néhány vonás az egész. Talán halvány, talán kevés amit nyújtunk, de ahhoz, hogy egy ifju író felvillanó nevének e szakfolyóiratban is utat nyissunk, úgy hiszem, elég. Az érdeklődők vegyék kezükbe a könyvet s állapítsák meg maguk, mennyiben volt igaz itéletünk.